COMENTARIS DE DOCUMENTS

Redescobrir i transmetre la grandesa de la litúrgia
Comentari a *Desiderio desideravi*

Pablo de Lecea[1]

El 29 de juny de 2022, el Papa Francesc publicava la carta apostòlica Desiderio desideravi (Dd) sobre la formació litúrgica del poble de Déu. En el document, s'hi descobreix el desig del Sant Pare que es redescobreixi en profunditat la celebració cristiana, i tracta també de sortir al pas de deformacions de la litúrgia i fins i tot d'una possible instrumentalització al servei d'alguna ideologia. Aquest article resumeix i comenta aquest document i en ressalta alguns punts que semblen especialment clau.

L Osservatore Romano presentava la Dd assenyalant que és "un document que recull i reelabora de manera original les Proposicions resultants de l'Assemblea Plenària de la Congregació per al Culte Diví i la Disciplina dels Sagraments (12-15 de febrer de 2019) sobre el mateix tema",[2] que el Papa en gran part va fer seves en el *motu proprio Traditionis custodes*, l'objectiu principal del qual era "la recerca constant de la comunió eclesial" entorn de l'expressió única de la *lex orandi* del ritu romà que s'expressa en els llibres de la reforma litúrgica proposada pel Concili Vaticà II.

Sagraments i lògica de l'Encarnació

La carta que comentem ressalta des del començament la força del desig diví de prendre la Pasqua amb nosaltres, com suggereix el títol. Al llarg de tota la carta hi apareix la lògica de l'Encarnació com a fonament de la litúrgia sacramental: "l'Encarnació, a més de ser l'únic i innovador esdeveniment que la història coneix, és també el mètode que la Santíssima Trinitat ha escollit per obrir-nos el camí de la comunió. La fe cristiana o és una trobada viva amb Ell o no és" (Dd 10). I la litúrgia és la que garanteix la possibilitat d'aquesta trobada, ja que "no ens serveix un vague record de l'últim Sopar; necessitem ser presents en aquell Sopar, poder escoltar la seva veu, menjar el seu Cos i beure la seva Sang: el necessitem a Ell".

Si bé se centra més en l'Eucaristia, també assenyala que "en tots els Sagraments se'ns garanteix la possibilitat de trobar-nos amb el Senyor Jesús i de ser atrapats pel poder de la seva Pasqua. El poder salvífic del sacrifici de Jesús, de cadascuna de les seves paraules, de cadascun dels seus gestos, mirada, sentiment, ens atrapa en la celebració dels Sagraments" (Dd 11).

Continua amb un comentari al primer dels sagraments, el baptisme, la nostra primera trobada amb el Ressuscitat, que no és màgia, ja que "la màgia és el contrari de la lògica dels Sagraments perquè pretén tenir poder sobre Déu i, per aquest motiu, ve del temptador" (Dd 12).

Conclou aquesta primera part amb un comentari sobre el subjecte essencial de la litúrgia que pot aclarir algunes dificultats que es troben avui en dia. El baptisme ens incorpora a l'Església i, "sense aquesta incorporació, no hi ha possibilitat d'experimentar la plenitud del culte a Déu", perquè "el subjecte que actua en la Litúrgia és sempre i sols Crist-Església, el Cos Místic de Crist" (Dd 15).

El verí de la mundanitat espiritual

Hi ha un perill que preocupa el Papa. L'ha tingut present des de l'inici del seu pontificat i al llarg del seu magisteri ha anat sortint de manera recurrent. El va presentar en un epígraf d'*Evangeli gaudium* ja fa gairebé 10 anys. Aleshores, va titular-lo el perill de "la mundanitat espiritual", on considerava la manifestació d'aquest perill en el gnosticisme i en el neopelagianisme. I ara a Dd torna a enunciar-lo (cf. Dd 17) i, efectivament, considera la litúrgia com "l'antídot més eficaç contra aquests verins".

Se'ns demana redescobrir cada dia la bellesa de la veritat de la celebració cristiana en el seu significat teològic.

En comentar els efectes d'aquests verins i del seu antídot, torna a ressaltar que la litúrgia va "seguint el camí de l'Encarnació, a través del llenguatge simbòlic del cos, que s'estén a les coses, a l'espai i al temps" (Dd 19). I subratlla que perquè l'antídot sigui eficaç:

> se'ns demana redescobrir cada dia la bellesa de la veritat de la celebració cristiana. Em refereixo, un cop més, al seu significat teològic, com ha descrit admirablement el 7 de la Declaració *Sacrosanctum Concilium* sobre la litúrgia del Vaticà II: la Litúrgia és el sacerdoci de Crist revelat i lliurat a nosaltres en la seva Pasqua, present i actiu avui a través dels signes sensibles (aigua, oli, pa, vi, gestos, paraules) per tal que l'Esperit, submergint-nos en el misteri pasqual, transformi tota la nostra vida, i ens conformem cada vegada més amb Crist. (Dd 21)

El Papa vol que es redescobreixi l'essencial de la litúrgia, seguint Guardini, per al qual "la litúrgia és per a l'home, primer de tot, una qüestió de salvació i no una mania històrica o estètica, sinó quelcom essencial".[3]

L'admiració litúrgica

El Papa va més enllà de reclamar un compliment exacte de totes les rúbriques i la cura de tots els aspectes de la celebració; "amb això no n'hi hauria prou perquè la nostra participació fos plena". I aquí arriba un dels conceptes essencials de Dd: "Si faltés l'admiració pel misteri pasqual que es fa present en la concreció dels signes sacramentals, podríem córrer el risc de ser realment impermeables a l'oceà de gràcia que inunda cada celebració" (Dd 24).

Aquest important concepte, l'*admiració litúrgica*, davant del misteri pasqual o pel misteri pasqual, és el que busca inculcar al poble de Déu, i per a això es necessita fer un impuls a la formació litúrgica. No es refereix a la

> vaga expressió "sentit del misteri" […]. L'admiració de què parlo no és una espècie de desorientació davant d'una realitat fosca o un ritu enigmàtic, sinó que és, per contra, admiració davant del fet que el pla salvífic de Déu ens hagi estat revelat en la Pasqua de Jesús (*Ef* 1,3-14), i la seva eficàcia continua arribant-nos en la celebració dels "misteris", és a dir, dels sagraments.[4]

En ser part essencial de l'acció litúrgica, el Papa es fa la pregunta: "com es pot recuperar la capacitat de viure plenament l'acció litúrgica? La reforma del Concili té aquest objectiu" (Dd 27).

És aquí, pràcticament a la meitat de la carta, on ens trobem el nucli del document: "seria banal llegir les tensions, malauradament presents, al voltant de la celebració com una simple divergència entre diferents sensibilitats sobre una forma ritual. La problemàtica és, sobretot, eclesiològica" (Dd 31). I torna a subratllar el que ja va dir en el *motu proprio Traditionis custodes*, que els llibres litúrgics vàlids per al ritu romà són els promulgats després del Concili Vaticà II.

La Dd fa un plantejament que podríem anomenar *superar la dificultat per elevació*. El problema: n'hi ha que no accepten els nous llibres litúrgics resultants del Concili Vaticà II. La solució: créixer en la capacitat de viure l'acció litúrgica i en la capacitat d'admiració davant del que se celebra. Mitjans: una formació litúrgica seriosa i vital (cf. Dd 31).

Les divergències en sensibilitat en la litúrgia cal resoldre-les per elevació, creixent en la capacitat de viure l'acció litúrgica i en la capacitat d'admiració davant del que se celebra. Això requereix una formació litúrgica seriosa i vital.

Després d'indicar que és la comunitat de Pentecosta l'única que pot concebre l'home com a persona, fugint de l'individualisme espiritual, la Carta resumeix el riquíssim tema de la formació litúrgica en dos aspectes: la formació per a la litúrgia i la formació des de la litúrgia (cf. Dd 34).

Formació per a la litúrgia i des de la litúrgia

El coneixement de la litúrgia reclama ser difós també fora de l'àmbit acadèmic

> de manera accessible, per tal que tot creient creixi en el coneixement del sentit teològic de la Litúrgia —aquesta és la qüestió decisiva i fundadora de tot coneixement i de tota pràctica litúrgica—, així com en el desenvolupament de la celebració cristiana, i adquireixi la capacitat de comprendre els textos *eucològics*, els dinamismes rituals i el seu valor antropològic. (Dd 35)

Demana als sacerdots que per guiar el poble "han de conèixer el camí, tant per haver-lo estudiat en el mapa de la ciència teològica com per haver-lo freqüentat en la pràctica d'una experiència de fe viva, alimentada per l'oració, certament no només com un compromís per complir" (Dd 35). També reclama més atenció en els seminaris perquè configurin l'estudi de la litúrgia des de "l'extraordinària capacitat que té la celebració en si mateixa per oferir una visió orgànica del coneixement teològic", i fins i tot fa una crida als teòlegs i formadors de seminaris perquè siguin conscients que

"cada disciplina de la teologia, des de la seva perspectiva, ha de mostrar una íntima connexió amb la Litúrgia, en virtut de la qual es revela i realitza la unitat de la formació sacerdotal (cf. *Sacrosanctum Concilium*, n. 16)." Insisteix en l'adequada comprensió teològica de la litúrgia que portarà a entendre que "una celebració que no evangelitza no és autèntica, de la mateixa manera que no ho és un anunci que no porta a la trobada amb el Ressuscitat en la celebració".

La Dd anima a no caure a ser uns teòrics de la litúrgia, sinó que el coneixement fruit de l'estudi "ha d'estar posat en pràctica de l'acció formativa de la litúrgia en cada creient en Crist" (Dd 40). Aquesta implicació existencial que ha de cercar la formació des de la litúrgia té la seva plenitud en la conformació amb Crist. Hi insisteix amb força assenyalant: "repeteixo: no es tracta d'un procés mental i abstracte, sinó d'arribar a ser Ell" (Dd 41). Tot batejat està cridat a ser, cada cop més, membre del cos de Crist. Com?: "en continuïtat i coherència amb el mètode de l'Encarnació: per via sacramental" (Dd 42).

Desenvolupa tot seguit una dissertació sobre la manca de coneixement i fins i tot de capacitat que té l'home modern per adquirir el llenguatge de la litúrgia: la realitat simbòlica. Es basa novament en Guardini per dirigir la formació litúrgica per fer l'home capaç de símbols (cf. Dd 44).

Per resoldre el problema de com fer l'home capaç de símbols, ressalta que "la lectura simbòlica no és una qüestió de coneixement mental, d'adquisició de conceptes, sinó una experiència vital" (Dd 45). Per això hem de recuperar la confiança en la creació recobrant, com diria sant Josepmaria, un sa materialisme cristià,[5] "les coses —amb les quals es fan els sagraments— […] poden convertir-se en canals de gràcia" (Dd 46).

Cal una educació orientada a adquirir l'actitud interior que ens permeti situar i comprendre els símbols litúrgics.

La solució que Dd suggereix és "la decisiva qüestió de l'educació necessària per adquirir l'actitud interior que ens permeti situar i comprendre els símbols litúrgics" (Dd 47). El que proposa és que pares, avis, rectors i catequistes tornin a explicar la iniciació en el llenguatge simbòlic.

La carta acaba suggerint cuidar l'art de celebrar com "una manera per custodiar i per créixer en la comprensió vital dels símbols de la Litúrgia" (Dd 48).

*La solució: l'*ars celebrandi

Un art que reclama el coneixement en primer lloc del dinamisme propi de la litúrgia, és a dir, "el moment de l'acció celebrativa és el lloc on, a través del

memorial, es fa present el misteri pasqual per tal que els batejats, en virtut de la seva participació, puguin experimentar-ho en la seva vida". Per tant, conèixer com l'Esperit Sant actua en cada celebració ens lliurarà de subjectivismes, rigideses i culturalismes.

El fonament de l'*ars celebrandi* implica que no es pot improvisar, i tota inspiració ha d'estar subjecta a la naturalesa de la litúrgia i a l'acció de l'Esperit Sant: "cal una dedicació diligent a la celebració, i deixar que la celebració mateixa ens transmeti el seu art", i per això subratlla, citant un cop més Guardini, la necessitat de "despertar el sentit de la grandesa de l'oració" (Dd 50); així és com s'aprèn l'art de la celebració. I no fa referència exclusivament al que exerceix el servei de la presidència en les celebracions, "en realitat és una actitud a la qual estan cridats a viure tots els batejats", atès que la uniformitat en la litúrgia suposa una disciplina que educa, ens forma (cf. Dd 51).

El Papa Francesc exhorta a que pares, avis, rectors i catequistes tornin a explicar la iniciació en el llenguatge simbòlic per ser capaços de comprendre de manera vital la força de la litúrgia.

Entre els gestos rituals, la Dd ressalta especialment el silenci litúrgic, que és "el símbol de la presència i l'acció de l'Esperit Sant que anima tota l'acció celebrativa" (Dd 52). També destaca com a exemple —penso que no és casualitat que posi aquest exemple— l'acció de posar-se de genolls, amb què reclama "la màxima cura no formal, exterior, sinó vital, interior, perquè cada gest i cada paraula de la celebració expressada amb «art» forma la personalitat cristiana de l'individu i de la comunitat" (Dd 53).

En els següents punts fa referència directa als ministres ordenats fent una reflexió àmplia sobre com són formats per a la litúrgia. Comença assenyalant el perill d'un "exagerat personalisme en l'estil celebratiu que, de vegades, expressa una mal dissimulada mania de protagonisme" (Dd 54). Demana als sacerdots que no oblidin que el ministre ordenat quan celebra és, "per misericòrdia, una presència particular del Ressuscitat […] presidir l'Eucaristia és submergir-se en el forn de l'amor de Déu" (Dd 57).

D'una manera clarament animadora i positiva, la Dd recorda que "la mateixa celebració educa aquesta qualitat de la presidència; ho repetim, no és una adhesió mental, encara que tota la nostra ment, així com la nostra sensibilitat, hi estiguin implicades. Per tant, el prevere està format per presidir mitjançant les paraules i els gestos que la Litúrgia li posa als llavis i a les mans" (Dd 60).

Desplega una preciosa descripció de diferents moments de la celebració eucarística en què es veu com el prevere és format contínuament en l'acció

celebrativa. Ressalta la necessària actitud d'humilitat ineludible en el prevere per tractar tot el que fa referència a l'acció celebrativa, i acaba aquest número amb unes paraules que realment esperonen el prevere a una vida autèntica:

> Participa en aquesta ofrena (l'ofrena eucarística) amb l'ofrena de si mateix. El prevere no pot parlar al Pare de l'Últim Sopar sense participar-hi. No pot dir: "Preneu i mengeu-ne tots, aquest és el meu cos, entregat per vosaltres", i no viure el mateix desig d'oferir el seu cos, la seva vida pel poble confiat a ell. Això és el que passa en l'exercici del seu ministeri.

En els darrers cinc punts de la Carta (Dd 53 i ss.), demana a tothom a l'Església "que ajudi el poble sant de Déu a beure de la que sempre ha estat la font principal de l'espiritualitat cristiana" (Dd 61). D'altra banda, que s'avanci també "en el redescobriment del sentit de l'*any litúrgic* i del *dia del Senyor*" (Dd 63).

Conclusions

No és senzill extreure unes conclusions del contingut tan ampli d'aquesta Carta. Certament, el subtítol que porta ens fa pensar en la formació litúrgica; tanmateix, després del detallat estudi del seu contingut podem observar que va més enllà.

No solament és més extens el panorama que ens presenta, sinó que també ens ajuda a veure la preocupació que té el Sant Pare Francesc. La no-acceptació de la reforma litúrgica per una part de l'Església ha dut a aquesta sol·licitud del Papa: a un aprofundiment de la riquesa continguda en

l'accepció teològica de la litúrgia, i un esforç necessari per facilitar la formació litúrgica en tots els àmbits de l'església.

El que proposa la Dd és que pares, avis, rectors i catequistes tornin a explicar la iniciació en el llenguatge simbòlic per ser capaços de comprendre de manera vital la força de la litúrgia. Però deixa el tema obert, perquè cal preguntar-se qui forma avui els pares, avis, rectors i catequistes en el llenguatge simbòlic per tal que ells l'expliquin als nens. I, fins i tot, qui forma els seminaristes, qui forma els professors dels seminaris. Si avui hem arribat a aquesta situació de desconeixement de la litúrgia, penso que és perquè no se n'ha sabut transmetre en algun moment el contingut, o perquè s'ha considerat la litúrgia com un assumpte exclusiu dels sacerdots. D'altra banda, a més de ser un esplèndid missatge sobre la bellesa litúrgica, ens obre un panorama meravellós de tota la riquesa amagada en la litúrgia.

Aquesta carta suposa una invitació a perdre la por a la teologia litúrgica, vol donar el protagonisme que li correspon en l'estudi de la teologia i la seva corresponent divulgació en tots els àmbits. Ens vol animar a no caure, d'una banda, en l'estudi fred de la biblioteca separat de la realitat celebrativa i, de l'altra, en una celebració litúrgica basada en el pur subjectivisme.

Finalment, cal revifar l'admiració per la bellesa de la veritat de la celebració cristiana, cal recordar la necessitat d'una autèntica formació litúrgica i, per als sacerdots, la seva celebració (Dd 62). Litúrgia "que anuncia, actualitza i comunica el misteri de la salvació"[6] és el camí que ara l'Esperit Sant ens indica (cf. Dd 63) a través del Papa Francesc.

---

[1] Pablo de Lecea Grávalos és doctor en Teologia Litúrgica (Universitá della Santa Croce, Roma) i llicenciat en Ciències Econòmiques i Empresarials (Universitat del País Basc – Euskal Herriko Universitatea). Actualment desenvolupa una labor docent i pastoral al col·legi La Farga, de Sant Cugat.

[2] *L'Osservatore Romano*, 1 de juliol de 2022.

[3] R. Guardini (2008). "Formazione liturgica". Dins F. Messerschemid i H. Waltmann (eds.). *Formazione liturgica*. Saggi, p. 91.

[4] Dd 25. Jean Guitton (1999) va impulsar aquest mateix concepte i el va anomenar admiració; va considerar-lo com a motor del coneixement a *Nuevo arte de pensar*. Madrid: Encuentro, 2000. També, més recentment, Catherine L'Ecuyer, a *Educar en el asombro*. Barcelona: Plataforma, 2015. Hi considera l'admiració com una virtut que ens perfecciona.

[5] Paradigmàtica d'aquest concepte és l'homilia de sant Josepmaria "*Estimar el món apassionadament*" predicada en una missa al campus de la Universitat de Navarra el 8 d'octubre de 1967, on, entre altres coses, assenyala: "jo solia dir als universitaris i als obrers que venien a trobar-me, cap als anys trenta, que havien de saber materialitzar la vida espiritual".

[6] *Compendi del Catecisme de l'Església Catòlica*, n. 558.